

Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu 2021-2022

A. Sunuş

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi 1975 yılında, yani tam 47 yıl önce verdiği kararında o dönem kurulması düşünülen Yüksek Öğretim Kurulu'nun hangi açılardan Anayasa'ya aykırı olduğunu açıklarken üniversitelerin yönetimi ve özerkliği konusunda örnek alınacak tespitlerde bulunmuştur.¹ Mahkemenin yaklaşımı, 2022 yılının Türkiye'sinde hakim olan yaklaşım ile mukayese edildiğinde üniversitelerin ne kadar ciddi şekilde siyasi otoritenin tahakkümü altına alındığını ve üniversite özerkliğinden verilen tavizin boyutunu gözler önüne sermektedir:

"Üniversiteler özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Devletin gözetimi ve denetimi altında kendileri tarafından seçilen organları eliyle yürütülürler. Bu organlar ve öğretim üye ve yardımcıları üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Araştırma ve yayın serbesttir. Öğrenim ve öğretimin özgürlük ve güvence içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesi esastır. Bu ilkelerle, yürütmenin yönetim ve denetimi altında bulundurulmuş bir üniversitenin hukuksal statüsünün bağdaşmayacağı açıktır. Anayasanın 120. maddesinin üçüncü fıkrasında sözü edilen Devlet gözetim ve denetiminden, yönetimin siyasal iktidarca yürütülmesi anlamı çıkarılamaz, aksi takdirde yukarıda belirtilen ilkeler etkinliklerini ve uygulama alanlarını yitirirler. Anayasa Mahkemesinin bir kararında da belirtildiği gibi: 'Devletin gözetim ve denetim yetkisi, yönetim özerkliği bulunan bir kuruluşun yönetim işlemlerine ve işlerine karışmasını haklı göstermez, çünkü yönetime üniversite dışındaki bir organ veya yerin karışması durumunda, bir yandan üniversitenin kendisince seçilen organlar eliyle yönetildiğinden artık söz edilemeyeceği gibi, öte yandan Devlet gözetim ve denetiminin kabul edilmesiyle güdülen ereğin sınırları da aşılmış olur. Gerçekten yönetim çalışmalarından olan bir işlemin tamamlanmasına veya bir işin görülmesine üniversite dışında bir organın veya yerin katılması, o işlem veya işin ancak üniversite

¹ YÖK, 1980 darbesi sonrasında 1981 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda yapılan değişiklik ile kurulmuş, daha sonra 1982 Anayasası m. 131'de düzenlenmek suretiyle anayasal temele kavuşturulmuştur.

organlarından başka bir yerin ortak olması sonunda tamamlanması demektir. Yine Anayasanın 1971 değişikliği ile üniversitenin Devlet gözetim ve denetimi altına konulması, özerk birer kuruluş olan üniversitelerin, yalnızca bilimsel gereklere göre ve özgürlük ortamında öğretim ve araştırma yapmak olan amaçlarından sapmalarını önleyerek bu ereklere varılmasını sağlamak düşüncesine dayanmaktadır; üniversite dışındaki bir yerin yönetime katılması ise, belli bir ölçüde, herhangi bir siyasal gücün, üniversite yönetimi üzerinde etkili olması sonucunu doğurup üniversitenin yalnızca bilimin nesnel gereklerine göre ve özgürlük içinde çalışmasını kısıtlar.’ (Anayasa Mahkemesi 4.5.1972, Esas 1969/52, Karar 1972/2 Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, sy. 10, s. 352-353).”²

Geride bıraktığımız yılda sadece Boğaziçi Üniversitesi’nde yaşananlar bile Türk yükseköğretiminin üzerindeki siyasi baskının vahametini göstermeye yeterlidir. Kuşkusuz, üniversitelerin yaşadığı bu sorunlar aslında Türkiye demokrasisinin erozyonunun adeta ‘doğal’ bir yansımasını oluşturmakta, büyük tablonun sadece bir parçasına tekabül etmektedir. Nitekim Avrupa Birliği’nin 2022 Türkiye raporundaki şu tespitler de bunun altını çizmektedir:

‘Türkiye’nin demokratik kurumlarının işleyişinde ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Rapor döneminde, demokratik gerileme devam etmiştir. Başkanlık sistemindeki yapısal eksiklikler ortadan kaldırılmamıştır. Avrupa Konseyi ve organlarının temel tavsiyeleri henüz ele alınmamıştır. Parlamento, hükümeti hesap vermeye zorlamak için gerekli araçlardan yoksun kalmaya devam etmiştir. Anayasal mimari, yasama, yürütme ve yargı arasında sağlam ve etkili bir kuvvetler ayrılığı sağlamaksızın, yetkileri Cumhurbaşkanlığı düzeyinde merkezileştirmeyi sürdürmüştür. Etkili bir denge ve denetleme mekanizmasının yokluğunda, yürütme organının demokratik hesap verebilirliği seçimlerle sınırlı kalmaya devam etmektedir.’³

‘İnsan hakları durumu kötüleşmeye devam etmiştir. Gazeteciler, yazarlar, avukatlar, akademisyenler, insan hakları savunucuları ve eleştirel seslerin faaliyetleri üzerindeki geniş kısıtlamalar, bu kişilerin özgürlüklerini kullanmalarını olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Olağanüstü hâlin temel haklar ve ilgili mevzuat üzerinde yarattığı tahribat giderilmemiştir.’⁴

2022 *Academic Freedom Index*’in tespitlerine göre 2011-2021 yılları arasında Türkiye, Brezilya ve Tayland ile birlikte 0,4 puan düşme göstererek bugün araştırmacılar ve öğrenciler için potansiyel tehlike arz eden ülke konumuna gelmiştir (*‘potential danger zone’*). 1 puanın en üst değer olduğu bu araştırmada Türkiye 2011’de 0,5 puan düzeyinde ve C ülke kategorisindeyken 2021’de 0,1 puan civarında ve E ülke kategorisine gerilemiştir. En düşük bu

² Anayasa Mahkemesi Kararı 11, 12, 13, 14 ve 25 Şubat 1975, Esas 1973/37, Karar 1975/22, RG 3.12.1975, sy. 15431.

³ European Commission, Türkiye 2022 Report, SWD(2022) 333 final, s. 4.

⁴ European Commission, Türkiye 2022 Report, SWD(2022) 333 final, s. 24.

kategoride Türkiye, Çin, Kuzey Kore, Mısır, İran, Ruanda ve Suriye gibi ülkelerle eşleşmiş durumdadır.⁵

Nitekim akademik özgürlüklerde yaşanan bu radikal çöküşün doğrudan Türkiye demokrasisinin çöküşü ile el ele gittiğini *Democracy Report 2022* de teyit etmektedir. Bu rapor uyarınca Türkiye 2011 yılında liberal demokrasi endeksinde 0,35 puan civarındayken 2021’de 0,10’lara kadar gerilemiş ve bu endeksin %10-20’lik dilimi içine girmiştir.⁶ Aynı dilimde Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Burundi, Küba, Ruanda, Rusya gibi ülkeler bulunmaktadır. Kategori olarak demokrasi yerine, seçimli otokrazi (*electoral autocracy*) altında ele alınmaktadır.⁷

Yaşanan bu bariz gerilemenin Türkiye bilimi açısından bütün acı sonuçlarının yanı sıra, göz ardı edilemeyecek bir diğer boyutu da beyin göçünün ciddi şekilde artmış olmasıdır.⁸ Hem yetişmiş akademisyenler⁹ hem de yeni mezun en başarılı öğrenciler¹⁰ hayatlarının merkezini yurt dışına kaydırmakta ve bu durum kaçınılmaz olarak Türkiye akademisinin daha da zayıflamasını beraberinde getirmektedir. Diğer yandan artan hayat pahalılığı ile birlikte öğrencilerin büyük şehirlerde okuması gittikçe zorlaşmakta, yurt sorununun giderilememesi sık sık öğrencileri tarikat yurtlarının kucağına itmektir.¹¹ Türkiye’de, özgür düşünceye, eleştiriye, farklılıklara tahammül edilmeyen, birörnekleşmenin hayatın her alanına sirayet ettiği, boğucu bir yaşam tarzı dayatılarak ülkenin en önemli potansiyeli olan genç nüfus çıkmaza itilmektedir. Türkiye’nin geleceğini hoyratça harcayan bu anlayış değişmeden, üniversitelerin, Anayasa Mahkemesi’nin tespiti ile, *yalnızca bilimin nesnel gereklerine göre ve özgürlük içinde çalışmasını* sağlamak ne yazık ki mümkün olmayacaktır.

B. Üniversitelerin Kurumsal Özerkliği Alanında Yaşanmaya Devam Eden Erozyon

1. Boğaziçi Üniversitesi’ndeki Gelişmeler

Ocak 2021’de Boğaziçi Üniversitesi rektörlüğüne yapılan atama ile başlayan vahim süreç incelendiğinde, bugüne kadar atılan her adımın son derece planlı bir şekilde bu üniversiteye adeta 'boyun eğdirmek' amacıyla atıldığı görülmektedir. ‘Suçu’ özerk üniversite ve bağımsız düşünceyi savunmak ve Türkiye’nin en yüksek performanslı üniversitelerinden biri olmak olan

⁵ KATRİN KINZELBACH/STAFFAN I. LINDBERG/LARS PELKE/JANİKA SPANNAGEL, 2022, Academic Freedom Index 2022 Update. FAU Erlangen-Nürnberg and V-Dem Institute (DOI: 10.25593/opus4-fau-18612/ <https://v-dem.net/publications/democracy-reports/>).

⁶ file:///Users/yatame/Downloads/dr_2022-1.pdf. Kendi verilerine göre: ‘*Varieties of Democracy (V-Dem), 1789’den 2021’e kadar 202 ülke için 30 milyondan fazla veri noktası ile demokrasi üzerine en büyük küresel veri setini üretmektedir. V-Dem, 3.700’den fazla akademisyen ve diğer ülke uzmanlarının katılımıyla demokrasinin yüzlerce farklı özelliğini ölçmektedir.*’

⁷ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. YEŞİM ARAT/ŞEVKET PAMUK, *Turkey Between Democracy and Authoritarianism*, Cambridge University Press, 2019.

⁸ TÜİK 2020 yılından beri Türkiye’den göç eden T.C. vatandaşı sayısı hakkında verileri açıklamamaktadır.

⁹ Örn. bkz. [Türkiye’de Akademik Özgürlük ve Beyin Göçü](https://www.youtube.com/watch?v=VXh_zuXpYCo) adlı belgesel ve bu belgesel hakkında yayınlanan röportaj: https://www.youtube.com/watch?v=VXh_zuXpYCo

¹⁰ [En parlak gençlerimiz gidecek, bir daha geri gelmeyecek](https://www.youtube.com/watch?v=VXh_zuXpYCo), Gazete Oksijen, 07.01.2022; [İlk 400’e giren öğrencilerimizi altın tepside yurt dışına sunuyoruz](https://www.youtube.com/watch?v=VXh_zuXpYCo), BBC.

¹¹ <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/akp-donemi-tarikat-yurtlarına-yaramis-3331-tarikat-yurdu-var-1994896>

Boğaziçi Üniversitesi ‘böl ve yönet’ mantığı ile hükümetin istediği çizgiye çekilmeye çalışılmaktadır. Ağustos 2022’de yaptığımız tespitler halen geçerlidir:

‘Boğaziçi Üniversitesi’nin bütün paydaşlarının katılımı ile yapılan yoklamada (746 seçmenin %82’si oylamaya katılmıştır), %95 oranında ret oyu alan Prof. Dr. Naci İnci’nin rektör olarak atanması ile birlikte Üniversitenin, her türlü eleştirel sesi, hatta her türlü sesi yok edecek şekilde yeniden organize edilmesine şahit oluyoruz. Yıllar içinde oluşturulan ve başta liyakat esası üzerine kurulu şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir bir yönetim geleneğine sahip BÜ, bugün tepeden inme, merkezîyetçi, ahabp-çavuş ilişkilerinin hakim olduğu bir ‘yandaş’ kuruma dönüştürülmektedir. Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti’nin her köklü kurumunun başına geldiği gibi bugün BÜ de hükümet politikalarının bir uygulayıcısı düzeyine indirgenmek istenmektedir.

Müdahalelerin son derece planlı yürütüldüğü şüphesizdir.¹² Akademik kadrodan ‘istenmeyen’ isimlerin elenmesi, keyfi şekilde sözleşmelerin sonlandırılması, çok sayıda araştırma merkezinin kapatılması veya işlevsizleştirilmesi, dekanlık, bölüm başkanlığı gibi görevlerden gerekçesiz azat, yersiz ve taciz amaçlı soruşturmalar, akademik liyakat ile ilgisi olmayan atamalar, öğrenci kulüplerine müdahale, BÜ yayınevini kapatılması, keyfi kampüse sokmamalar, mezuniyet töreninin iptal edilmesi... liste o kadar hazin, müdahaleler o kadar hoyrattır ki Türkiye’de askeri cunta dönemlerinde yaşananları aratmamaktadır.’

2020-2021 yılına ait Akademik Özgürlük Raporumuzda ifade ettiğimiz gibi,¹³ B.Ü.’ye yapılan müdahalelerin birçoğunun anayasal temelleri çok tartışmalıdır. Özellikle Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu Ek madde 30’da 2018 yılında değişiklik yapılarak Cumhurbaşkanı’nın şahsına, “fakülte, enstitü ve yüksekokul kurma ve bunlarla ilgili birleştirme, kapatma, bağlantı ve isim değişikliği yapma yetkisi”nin verilmiş olması Anayasa m. 130, f. 9’da bu hususlarda ancak kanunla düzenleme yapılabileceği yönündeki kuralı ihlal etmektedir. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu m. 5, f-bendi uyarınca da fakültelerin kanunla kurulması gerekir. Nitekim Cumhurbaşkanı kararı ile B.Ü.’de kurulan Hukuk ve İletişim Fakülteleri ile Veri Bilimi ve Yapay Zeka Enstitüsü’nün kapatılması istemli davalarda Danıştay Savcısı’nın konunun Anayasa Mahkemesi’ne taşınması ve Ek m. 30’un Anayasaya uygunluğunun tartışılması gerektiği yönünde talebi son derece haklıdır.¹⁴ Ancak yine bir önceki raporumuzda belirttiğimiz gibi, sorun bu Fakültelerin veya Enstitülerin bir kanunla açılması halinde de değişmemektedir. Zira önemli olan bu tür kararları Üniversitelerin kendi yönetimlerinin almasıdır. Kuşkusuz ‘üniversite yönetiminden’ bahsettiğimizde kastımız halihazırda antidemokratik usullerle B.Ü.’nün yönetimine tayin edilmiş olan yöneticiler değildir. B.Ü.’nün bütün paydaşlarının katılımı ile yapılan yoklamada %95 oranında karşı oy alan Prof. Dr. Naci İnci’nin bu kurumun temsilcisi kabul edilemeyeceği açıktır.

¹² Bu konuda ayrıntılı bir döküm için bkz. BINNAZ TOPRAK, [Boğaziçi Üniversitesi’nde 600 Gün](#), T24.

¹³ [Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu 2020-2021](#), s. 6

¹⁴ <https://www.evrensel.net/haber/471901/danistay-savcisi-bogazici-universitesinde-enstitu-kurma-karari-anayasaya-aykiri>; <https://www.cumhuriyet.com.tr/egitim/danistay-savcisi-bogazicinde-iki-yeni-fakulte-hukuka-aykiri-1988663>

B.Ü.'nün seçilmiş çok sayıda yöneticisinin¹⁵ ve kurul mensubunun görevden alınması,¹⁶ ders veren hocalarının akademik etikle bağdaşmayan biçimde ilişkisinin kesilmesi¹⁷, gerek öğretim üyeleri gerekse öğrenciler hakkında yersiz idari ve hatta cezai soruşturmaların¹⁸ açılması gibi adımlar açısından da, her ne kadar uzun bir süreç olacak olsa da, tek tek hukuka aykırılıkların yargı eliyle tespit edileceği ve eski hale iadenin mümkün olacağını ümit etmekteyiz.¹⁹ Ancak bu aşamaya gelinene kadar gerek Boğaziçili bilim insanları gerekse öğrenciler ve sonuçta Türk bilimi çok ciddi bir kayıp yaşamaktadır.²⁰

2. Liyakat Esası Yerine Kişiyi Özel Kadro İlanları

Türkiye genelinde üniversite rektörlerinin liyakata değil, hükümete yakınlığına göre atanmasının bir sonucu olarak akademik personelin de aynı 'kriterlere' göre belirlenmesi şaşırtıcı değildir. Nitekim haberlerden takip edilebildiği kadarıyla artık doğrudan kadro ilanları aşamasında aranan adayın genel çalışma alanı yerine, son derece ayrıntılı araştırma alanı tanımları verilmesi, özellikle istihdamı hedeflenen akademisyenin tez konu başlıklarının seçim kriteri olarak saptanması yaygınlaşmaktadır. İTÜ için 8 Aralık 2022 günü Resmi Gazete'de yayınlanan ve toplam 47 öğretim üyesi için verilen ilan²¹ buna bir örnektir.²² Boğaziçi Üniversitesi'nde kurulan yeni Fakülteler için de aynı sorun yaşanmış, ancak ilanlar daha sonra yargı yolunda hukuka aykırı olarak nitelendirilmiştir.²³ Açıktır ki bu şekilde sağlıklı bir rekabet sonucu en iyi kişinin seçilmesi yerine 'yandaş' akademisyenlerle kadrolaşmanın ön plana çıkması Türkiye'de bilimin gelişmesinin önünde en temel engellerden birisidir.

3. Korkulan Öğrenci Tepkileri Nedeniyle İptal Edilen Mezuniyet Törenleri

Üniversitelerin en önemli kurumsal günlerinden sayılan mezuniyet törenleri ODTÜ, Boğaziçi gibi üniversitelerde sadece öğrenci ve öğretim üyelerinden gelecek ve bir demokraside son

¹⁵ <https://bianet.org/bianet/egitim/256501-bogazici-universitesi-nde-uc-dekan-gorevden-alindi>

¹⁶ <https://www.diken.com.tr/hedef-gosterilen-dort-bogazicili-akademisyen-okuldan-uzaklastirildi/>; <https://www.diken.com.tr/hedef-gosterilen-bogazicili-akademisyen-kisisel-bilgilere-onaysiz-erisim-izni-tespit-ettik/>; <https://www.diken.com.tr/bogazicinde-veri-skandalini-ortaya-cikaran-tuna-tugcunun-gorevden-uzaklastirilma-karari-kaldirildi/>.

¹⁷ <https://medyascope.tv/2022/07/18/bogazici-universitesi-akademisyeni-can-candanin-gorevden-alinmasina-iliskin-karar-iptal-edildi/>; <https://www.diken.com.tr/mahkeme-bogazicili-akademisyeni-hakli-buldu-iznin-iptali-hukuka-aykiri/>; <https://medyascope.tv/2022/12/09/mahkeme-bogazicili-akademisyeni-hakli-buldu-dr-ravichandranin-calisma-izninin-iptali-hukuka-aykiri/>

¹⁸ <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/bogazicili-tutuklu-ogrenciler-serbest-birakildi-6874276/>

¹⁹ BÜ paydaşlarının bu hukuka aykırı işlemler hakkında açmış oldukları davaların listesi için bkz. <https://universitybogazici.wordpress.com/hukuki-davalarimiz-ongoing-lawsuits/>

²⁰ BÜ paydaşlarının emsalsiz direnişinin dünyada yankıları ve Middle East Studies Association (MESA) ödülünün kendilerine verilmesi hakkında bkz. <https://bianet.org/bianet/egitim/254204-mesa-2021-akademik-ozgurluk-odulu-bogazici-bilesenlerine>

²¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/20221208.pdf>.

²² <https://www.diken.com.tr/itude-adrese-teslim-kadro-ilanlari/>; <https://www.diken.com.tr/akpli-yoneticinin-itudeki-hizli-yukselisi-bir-yilda-adrese-teslim-iki-kadro-iki-idari-gorev/>

²³ [https://gazeteoksijen.com/turkiye/bogazici-universitesinde-kisiye-ozel-kadro-ilani-160486/](https://gazeteoksijen.com/turkiye/bogazici-universitesinde-kisiye-ozel-kadro-ilani-160486;); <https://www.diken.com.tr/mahkeme-bogazicindeki-hukuk-fakultesi-icin-acilan-adrese-teslim-ilanlari-hukuka-aykiri-bularak-iptal-etti/>

derece normal karşılanması gereken eleştiri ve tepkilerden çekinildiği için ya iptal edilmiş ya da küçük ölçeklerde ve sınırlamalarla gerçekleştirilebilmiştir.²⁴

4. Üniversite/Fakülte Açma Yetkisinin Kullanılmasındaki Kriterlerin Belirsizliği

2020-2021 Raporumuzda da tespit etmiş olduğumuz üzere,²⁵ üniversitelerin özerkliğinin ellerinden alınmasının vahim sonuçlarından birisi de üniversite/fakülte açılması (veya kapanması) konusunda yaşanan ilkesizliktir. Bir muhalefet milletvekilinin bu konuda verdiği Önerge ile gündeme gelen,²⁶ Ondokuz²⁷ Mayıs Üniversitesi'nde açılan, daha doğrusu önceleri işletme fakültesi, daha sonra sağlık bilimleri fakültesi olup son olarak 2019 yılında eczacılık fakültesine dönüştürülen fakülte,²⁸ fiziki altyapı ve akademik kadro eksikliği nedeniyle Mart 2022'de Gazi Üniversitesi ile bir protokol imzalamış ve öğrencilerin tümünün Samsun yerine Ankara'daki eczacılık fakültesinde eğitim görmesi kararlaştırılmıştır.²⁹ Bu örnek ne yazık ki tek değildir.³⁰ Aslında YÖK tarafından düzenli aralıklarla yayınlanan ve fakültelerin sahip olması gereken asgari koşulları belirleyen kriterler olmasına rağmen hiçbir bilimsel kadrosu olmayan bir fakültenin açılması kararının neden alındığını anlamak mümkün değildir.

Bu yetkilerin ne kadar keyfi şekilde, herhangi bir fizibilite raporu yapılmadan kullanıldığı, özellikle devlet üniversitelerinin yanı sıra, vakıf üniversitelerinin de açılmasında ne kadar özensiz davranıldığı üniversite mezunu işsizlerin sayılarına bakıldığında çarpıcı şekilde ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Kurumu (Eurostat) tarafından yayınlanan Batı Balkanlar ve Türkiye Demografik Gelişmeleri 2021 Raporu³¹ uyarınca 2020 yılında Türkiye nüfusunun %56'sı düşük, %22'si orta ve %22'si yüksek düzeyde eğitim görmüştür.³² İşsizlik oranlarına bakıldığında ise düşük eğitim seviyesinde olanlar arasında %12.6, orta eğitimde %15 ve yüksek eğitim seviyesinde %12.6'lık bir işsizlik³³ görülmektedir. Avrupa Birliği ile mukayese edildiğinde bu oranlar çok farklıdır. Öncelikle AB'de düşük eğitim mezunu oranı %21, orta eğitim %47 ve yüksek eğitim %33'tür. Bunlar arasındaki işsizlik oranı ise %13.4 ile düşük eğitim düzeyinde olanlarda en yüksektir. Bundan sonra %6.4 ile orta ve %4,7 ile yüksek eğitim almışlar gelmektedir. Yani Türkiye'de yüksek eğitim alanlar AB geneline nazaran neredeyse

²⁴ <https://t24.com.tr/haber/odtu-yonetiminden-mezuniyet-aciklamasi-ic-isleyise-saygi-duymaya-davet- ediyoruz,1048554>; <https://medyascope.tv/2022/07/05/bogazici-universitesinde-alternatif-mezuniyet-toreni-gerceklestirildi/>

²⁵ [Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu 2020-2021](#), s. 6-7.

²⁶ [CHP'li Taşçer: Fakülte mi kuruyorlar market mi açıyorlar anlamak mümkün değil.](#)

²⁷ Üniversite'nin resmi isminde on dokuz bitişik olarak yazılmaktadır.

²⁸ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/samsundaki-hayalet-fakultenin-uc-kez-ismi-degistirildi-1917314>.

²⁹ <https://www.omu.edu.tr/tr/icerik/haber/omu-ile-gazi-universitesi-arasinda-eczacilik-fakultesinin-kurulusuna-yonelik-onemli>

³⁰ Bkz. aşağıda sürgün düzenlemesi.

³¹ [Demographic developments in the Western Balkans and Turkey — factsheets — 2021 edition](#)

³² Eurostat'ın eğitim düzeyi veya eğitim düzeyine göre çevrimiçi tabloları ISCED sınıflandırmasını esas alarak üç ana grup için veri sunmaktadır: düşük - orta - yüksek eğitim düzeyi ([https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)#Implementation_of_ISCED_2011_.28levels_of_education.29](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED)#Implementation_of_ISCED_2011_.28levels_of_education.29)). Düşük eğitim düzeyinde ISCED 0-2 arası (ilk öğretim ve alt-orta öğretim), Orta düzeyde ISCED 3-4 arası (yukarı orta öğretim ve ortaöğretim sonrası yükseköğretim dışı eğitim) ve yüksek düzeyde ISCED 5-8 arası (kısa dönemli yüksek öğrenim ve üstü) eğitim görülmesi söz konusudur.

³³ Türkiye İş Kurumu 2021 İstatistik Yıllığı verileri uyarınca, işsizlerin öğrenim durumuna göre çıkarılan tabloda lisans ve üzeri (yüksek lisans ve doktora) mezuniyet dereceleri olan işsiz sayısı toplam 468.708'dir.

2,5 kat daha fazla işsiz durumdadır. Bu tablonun diğer çarpıcı bir yönü ise, üniversitede okuyan sayılarında (mezuniyet durumlarından bağımsız olarak) ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2019 yılı için yapılan bir çalışma uyarınca Türkiye’de her 1000 kişiden 95’i üniversite öğrencisiyken, bu oran AB genelinde 1000 kişide 38’dir. Yani Türkiye’de AB’ye nazaran 2,5 kat daha fazla üniversite öğrencisi okumaktadır.³⁴ Ancak bu öğrencilerin aldıkları kalitesiz eğitim nedeniyle işsiz kalması engellenememektedir. Diğer yandan rakamlar Türkiye’de asıl yapılması gerekenin orta düzeyde eğitimi tamamlamışların sayısını artırmak ve bunların istihdam edilmesi için politikalar geliştirmek olduğunu göstermektedir.

Son 20 yılda Türkiye’de 131 üniversite açılmıştır. Bunların 76’sı devlet 55’i vakıf üniversitesidir. Bu politikanın sonlandırılması şarttır. Üniversitelerin bilimsel yetkinlik ve yeterliliklerinin hükümetten bağımsız, bilim insanlarından oluşan bir kurum (bir akreditasyon kurumu) tarafından gözden geçirilmesi ve duruma göre önlemlerin acilen alınması gerekmektedir.

5. Vakıf Üniversiteleri

Vakıf üniversitelerinin gelişigüzel kurulması kadar, sürdürülebilir şekilde yönetilmemesi, eğitim ve araştırmanın düzeyinin standardın altında olması, öğretim görevlilerinin özlük haklarının korunmaması, araştırma imkanlarının kısıtlılığı gibi hususlar da çok sorunludur. Özellikle ekonomik krizin yoğunlaşması ile birlikte öğretim elemanlarının düşük maaşlarla çalıştırılması, kötü çalışma koşullarına tabi tutulması veya toplu işten çıkarılması gibi sorunlar gittikçe artmaktadır.³⁵ 2547 sayılı yasada yapılan bir değişiklik ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarına, unvanlarına göre devlet üniversitelerinde ödenen ücret tutarından az ücret verilemeyeceği kuralı getirilmiş olmasına rağmen ödemeler bu şekilde yapılmamaktadır.³⁶ Hayat pahalılığının ciddi bir sorun haline geldiği 2022 yılında sadece kârlılık hedefine odaklanan bazı vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim üyelerinin bir de geçim sıkıntısına düşmesi kabul edilemez. Diğer yandan artan krize bağlı olarak vakıf üniversitelerinde talep edilen öğrenci ücretlerinde de ciddi artışlar yaşanmakta ve öğrenciler mağdur edilmektedir.³⁷

Türkiye yüksek öğretiminde vakıf üniversitelerinin yasal düzenlemesinin en iyi nasıl yapılabileceği konusunda bir çalışma hazırlanması şarttır. Vakıf üniversiteleri, bir bedel karşılığında hizmet sunmak suretiyle belirli bir ‘piyasada’ öğrenci toplamaktadır. Ancak bu tür hizmet sözleşmelerinde serbest piyasada klasik bir mal alınmasından çok farklı bir durum vardır. Öncelikle öğrencilerin aldıkları hizmetin kalitesini ölçmeleri, YÖK tarafından yayınlanan bazı raporlar ve üniversite giriş sınavları sıralaması dışında mümkün değildir. Yani

³⁴ https://tr.euronews.com/2021/11/16/avrupa-da-nufusa-gore-en-cok-universite-ogrencisi-turkiye-de-grafik?utm_source=aposto

³⁵ <https://www.evrensel.net/haber/466416/vakif-universitesi-gercegi-reklamlerin-ardindaki-gercek-baski-ve-kotu-calisma-kosullari>; Aydın Üniversitesi’nde görev yapan 60’a yakın akademisyenin iş durumu belirsiz, rektörlük 70 kişilik öğretim üyesi ilanı verdi; Nişantaşı’nda akademisyen kıyımı ve vakıf üniversiteleri geçeceği - Nuray Sancar - Evrensel.

³⁶ <https://bianet.org/bianet/egitim/264853-yok-9-vakif-universitesiyle-ilgili-sorusturmayi-tamamladi>.

³⁷ <https://bianet.org/bianet/genclik/266634-vakif-universitesi-ogrencileri-zamlara-boyun-egmeyecegi>.

en az dört yıl boyunca okuyacakları ve hayatları boyunca icra edecekleri mesleği öğrenecekleri üniversitenin kalitesi onlar için büyük ölçüde kapalı bir kutudur. Hizmetin ilk başta düşündükleri düzeyde olmaması veya daha sonra düşmesi ihtimalinde öğrencilerin bu sözleşmeden çıkmaları, yani başka bir üniversiteye geçmeleri yatay geçiş için var olan kısıtlamalar nedeniyle neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla hizmet düzeyi hakkında herhangi bir baskı unsuru oluşturma imkanları da yoktur. Bu açıdan verilen hizmetin belirli bir düzeyi tutturduğu ve muhafaza ettiği konusunda düzenli aralıklarla bir denetim icra edilmesi şarttır. Bağımsız bir akreditasyon kurulunun devlet üniversiteleri kadar vakıf üniversitelerini de denetimden geçirmesi ve anlamlı bir üniversite sıralaması sunması elzemdir.

C. Bilimsel Araştırma Yapma ve Araştırma Sonuçlarını Paylaşma Özgürlüğü

1. Genel Olarak

Geçen yıllarda da raporladığımız gibi ne yazık ki öğretim görevlilerinin bilimsel çalışmalarının hükümetin politikalarına karşı eleştirel yaklaşması veya dünya görüşlerini paylaşmaması halinde üniversitelerinde idari soruşturmaya uğraması, yükseltmelerinin engellenmesi, unvanlarının verilmemesi ve hatta cezai soruşturma açılması uygulamaları aynı şekilde devam etmektedir. Örneğin State University of New York (SUNY)'de yazmış olduğu doktora tezine bugüne kadar denklik verilmemiş olan **Dr. Mehmet Baki Deniz**, sadece haklı unvanını kullanmak için yargı yoluna gitmek zorunda kalmamış, bir de üzerine Cumhurbaşkanı hakareten yargılanmaya dair ÜAK tarafından hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur.³⁸ Geçen seneki raporumuzda da ifade ettiğimiz gibi ÜAK'nın bu türden bir içerik denetimi yaparak adeta sansür makamı gibi hareket etmesi utanç verici bir durumdur.

Diğer yandan **Prof. Dr. Celal Şengör**'ün katıldığı bir televizyon programındaki (Harran kutsal kitaplarda nasıl anlatılıyor?³⁹) sözleri nedeniyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şikâyeti üzerine savcılıkça ifadeye çağrılmış olması akademik özgürlüklerin ve ifade özgürlüğünün nasıl yanlış anlaşıldığının ve ihlal edildiğinin çarpıcı bir yeni örneğidir. 5 Eylül 2022 tarihli açıklamamızda belirttiğimiz gibi:

'Prof. Şengör programda İbrahimi dinlerin kutsal kitaplarında anlatılan peygamberlerin ve olayların tarihi belgeleri olmadığını söylemiştir. Prof. Şengör konuşmasında Prof. Fuad Köprülü'nün 'İlk Mutasavvıflar' kitabına ve orada adı geçen Yunus Emre ve Ahmed Yesevi'ye de atıfta bulunarak menkıbevi ve belgesel aktarımların ayırımını yapmaktadır.

Kutsal kitaplarla ilgili tarihi belge ve kanıtların olmaması iman edenler açısından bir eksiklik veya imanın saygınlığı ile ilgili bir konu değildir. Tanımı icabı iman kanıt ve belge gerektirmez. Öte yandan dünya işleri ile ilgili akademik ve pratik değerlendirmelerin kanıt ve belgeler üzerine kurulu olması vazgeçilmez bir unsurdur.

³⁸ <https://gazetedavul.com/gundem/turkiyede-siyasi-otoriterlesme-konulu-teze-cumhurbaskanina-hakareten-yargilama-talebi-35781.html>

³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=965qoi9DfPY>

Kanıt ve belge araştırarak ilerleyen tarih ve arkeolojinin araştırma ve tartışma konuları arasında elbette dinler de vardır.

Kamuoyu önünde yapılan bir tartışmada belgelerin varlığı üzerine bir konuşmanın RTÜK tarafından cezaya uğratılması, Prof. Şengör'ün belge olmadığını söylemesi üzerine bir kamu kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şikayetçi olması ve bu konuda Prof. Şengör'ün İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Basın Suçları Soruşturma Bürosuna ifade vermeye çağırılması ifade özgürlüğü ve akademik özgürlük açısından vahim ihlallerdir. Dini inançlarla ilgili belge, kanıt olmadığı iddiasının soruşturulması akla ve tabii ki demokrasi ve laikliğe aykırıdır. Belge ve kanıtlara ilişkin tartışmalar Rönesans, Aydınlanma ve modern demokrasinin gelişmesinden itibaren dini kurumların toplum hayatına müdahale alanı dışında kalmıştır. Bu konunun laik olduğu iddia edilen Türkiye Cumhuriyeti'nde bir kamu kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından şikâyet konusu yapılması kabul edilemez.'

Savcılığın, Prof. Şengör'ün ifadesini aldıktan sonra, takipsizlik kararı vermesi her ne kadar olumlu bir gelişme olsa da bu tür soruşturmalar açılması tehdidinin var olduğunu bilmeleri akademisyenlerin ifade özgürlüğünü kullanmak yerine oto-sansüre gitmesini beraberinde getirmektedir. Aynı türde bir baskı üniversitelerde de yaygınlaşmaktadır. Öğretim üyelerinin derste yaptıkları beyanlar yüzünden, hükümet politikalarını eleştirdikleri veya dini değerleri aşağıladıkları gerekçesi ile idari soruşturmalara tâbi tutulması bilim özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün ne kadar büyük bir tehdit altında olduğunu göstergesidir. Son olarak **Prof. Dr. Uğur Kutay**'ın "senaryo yazımı" dersindeki konuşması nedeniyle bazı öğrencilerin rektörlüğe şikayette bulunması ve kendisi hakkında "dini değerlere hakaret" suçlamasıyla önce idari sonra da cezai soruşturma açılması ve Yıldız Teknik Üniversitesi yönetimi kararıyla ders vermesinin engellenmesi bu gelişmelerin hazin bir örneğidir.⁴⁰

Bu tür bir vaka geçen sene de raporumuzda takip ettiğimiz ENAG'ın (Enflasyon Araştırma Grubu) verileri hakkında TÜİK'in suç duyurusunda bulunmuş olmasıydı.⁴¹ **Prof. Veysel Atasoy** hakkında bu sefer de bağlı bulunduğu üniversite disiplin soruşturması açmıştır.⁴² Sorun, ENAG'ın verilerinin TÜİK verileri ile örtüşmemesi, daha yüksek enflasyon verilerinin hesaplanmasıdır. TÜİK, ENAG'ı hesaplamalarının temelinde yatan veri ve yöntemleri gereği gibi açıklamamakla itham ederken, ilginç bir şekilde Avrupa Birliği, 2022 Türkiye Raporu'nda TÜİK verilerinin güvenilirliğinin kalmadığını eleştirmektedir. Rapordaki ifadeleri buraya aktarma gereği hissediyoruz:

⁴⁰ <https://medyascope.tv/2022/12/16/ders-anlatirken-soyledikleri-nedeniyle-sorusturma-acilan-akademisyen-ugur-kutay-medyascopea-konustu-rektorluge-dilekce-verildi-gunden-beri-hedef-gosteriliyorum/>; <https://t24.com.tr/yazarlar/adnan-ekinci/ugur-kutay-in-katli-vacip-mi,37928>. Diğer yandan Üniversitelerin hiçbir bilimsel içeriği olmayan konularda üniversite logosunun da kullanılmasına izin vererek örneğin astroloji hakkında toplantılar düzenlenmesine izin vermesi veya alet olması da bir o kadar rahatsız edici diğer bir gelişmedir: https://twitter.com/CukurovaOED/status/1593306628169736193?t=zLpYeXrqx4krJLeG_WbbCQ&s=19.

⁴¹ Rapor s. 10.

⁴² <https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/prof-dr-veysel-ulusoy-enagin-varligi-bastan-beri-rektorlugu-rahatsiz-ediyor-1947337>

‘Türkiye, istatistik alanında orta düzeyde hazırlıklıdır ve rapor döneminde sınırlı ilerleme kaydetmiştir. [...] Ancak, rapor dönemi de dâhil olmak üzere, son birkaç yılda Türkiye İstatistik Kurumu'nda (TÜİK) sık sık yaşanan yönetim değişiklikleri, kurumun güvenilirliğine önemli ölçüde zarar vermiştir. Temel ekonomik verilerin güvenilirliği defalarca sorgulanmıştır. Önümüzdeki yıl, Türkiye özellikle

- *TÜİK'in güvenilirliğinin yanı sıra makroekonomik istatistiklerin güvenilirliğinin ve kamu güveninin sağlanması; TÜİK başkanının atanması ve görevden alınma nedenleri konusunda, mesleki veya bilimsel bağımsızlığa gölge düşürecek nedenler içermeyecek şeffaf ve profesyonel kriterlerin oluşturulmasına çalışmalıdır;*
- *Ulusal hesapların Avrupa Hesaplar Sistemi 2010 (ESA 2010) ile tam olarak uyumlu hale getirilmesi için çabalar artırılmalıdır;*
- *Tarım, göç ve iltica istatistikleri iyileştirilmelidir; [...].’*

2. Özel Olarak: Yağmacı Dergilerde Yayın Sorunu

Bilimsel araştırmalarını istediği mecralarda yayımlama ve yayımlamama özgürlüğü kuşkusuz bilim insanının kendisindedir. Ancak Türkiye’de, dünyanın bazı başka ülkelerinde olduğu gibi, yağmacı (*predatory*) ve hatta yalan (*fake*) dergilerde yayın olgusu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Selçuk Beşir Demir tarafından yayımlanan bir çalışmada varılan sonuçlara göre⁴³:

‘[...] yağmacı/sahte dergilerin (YSD) çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde bulunmakta; 119 dergi yanlış posta adresi vermekte; YSD’lerde yayın yapan en fazla sayıda araştırmacı Hindistan, Nijerya ve Türkiye’de bulunmakta ve bu da YSD’lerdeki yayınların çoğunun gelişmekte olan ülkelerdeki araştırmacılar tarafından yapıldığını göstermektedir. Görüşülen Türk araştırmacılar makalelerini hızlı akademik yükselme amacıyla YSD’lere göndermekte; teşvik ödeneği sistemi araştırmacıları YSD’lerde yayın yapmaya teşvik etmekte ve iyi bilinen "yayınla ya da yok ol" baskısı ile farkındalık eksikliği, katılımcıları makalelerini YSD’lere göndermeye iten diğer potansiyel faktörler olmaktadır.’

Yazarın tespitine göre yağmacı/sahte dergilerin editörlerinin en fazla olduğu ülke sıralamasında da Türkiye ABD’den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yukarıda tespit ettiğimiz, plansız ve denetimsiz şekilde üniversite/fakülte açmanın Türkiye bilimine vurduğu en önemli darbelerden biri kuşkusuz burada olmuştur. AA verilerine göre Türkiye’deki üniversitelerde, akademisyen sayısı 2003’te 74 bin 134 iken bu sayı, 2021’de 183 bin 601’e ulaşmıştır.⁴⁴ Yani 2,5 katı bir artış yaşanmıştır. Bu akademisyenlerin bilimsel açıdan iyi şekilde yetiştirilmesi için gerekli adımlar atılmadığı gibi, çabuk şekilde basamakları çıkmaları için yayınların kalitesine ilişkin gerekli denetim icra edilmemiş, yayın sayıları içeriğin önüne geçmiştir. Kuşkusuz buradaki politika tercihi ciddi bir hata vardır. Ancak diğer yandan bu dergilerin belirli kabul gören

⁴³ SELÇUK BEŞİR DEMİR, *Predatory Journals: Who publishes in them and why?* Journal of Informetrics 12 (2018) 1296–1311, 1296.

⁴⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyedeki-universitelerde-kadin-akademisyen-orani-yuzde-45in-uzerine-cikti/2525426>; ayrıca bkz. <https://istatistik.yok.gov.tr>.

endekslerde yer alması da ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Endekslerin dergilerin kalitesi hakkında bir gösterge olmadıkları açıktır.⁴⁵

D. Akademisyenlerin Kişisel Hakları ve Güvenlikleri ile İlgili İhlaller

1. Yükseköğretim Kurulu Akademik Hareketlilik ('Sürgün') Projesi

YÖK tarafından Haziran 2022'de üniversitelere gönderilen yazıyla Akademik Hareketlilik Projesi adı altında köklü üniversitelerin akademik kadrosu ve birikiminin, Anadolu'daki tecrübeleri sınırlı üniversitelerin istifadesine sunulacağı açıklaması yapılmıştır.⁴⁶ YÖK'e göre böylece akademik kadrolarındaki gelişimi henüz tamamlayamamış üniversitelerin genç öğretim elemanları köklü üniversitelerden gelecek kıdemli akademisyenlerden yararlanma imkânı bulacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu ihtiyacın temelinde aslında hiçbir fizibilite araştırması yapılmadan kurulan üniversiteler/fakülteler sorunu yatmaktadır. Adeta 'taşınma suyla değirmen döndürmek' düşüncesi üzerine kurulu bu proje, 1980 darbesi sonrasında ilk defa gündeme gelmiş, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda 1983'de 41. maddede yapılan değişiklik ile 'Öğretim Üyesi İhtiyacının Karşıllanması' amacıyla düzenleme yapılmıştır. Bu hüküm uyarınca '*Yükseköğretim Kurulunca; bu kanun kapsamındaki Devlet yükseköğretim kurumlarının, çeşitli bilim ve sanat dallarındaki öğretim üyesi ihtiyaçları ve bu öğretim üyesi ihtiyaçlarının hangi yükseköğretim kurumlarından karşılanacağı, öğretim üyesi mevcutları dikkate alınarak tespit edilir ve ihtiyaçlar karşılanmak üzere ilgili üniversitelere bildirilir. [...] Bu görevlendirmeler bir yarı yıldan az, dört yarı yıldan fazla olmamak üzere kadroları kendi üniversitelerinde kalmak kaydıyla yapılır.*' İlgili fıkrada yer alan '*Bu üniversitelerin rektörleri Yükseköğretim Kurulunca ihtiyaç listelerinin kendilerine intikal ettirilmesi tarihinden itibaren en çok iki hafta içinde ihtiyaçları karşılamak üzere hangi öğretim üyelerini görevlendirdiklerini Yükseköğretim Kuruluna bildirirler*' ibaresi Anayasa Mahkemesi tarafından 2011'de iptal edilmiştir.⁴⁷ Buna göre:

'Öğretim üyelerini görevlendirecek olan üniversite rektörlüğünün görevlendirilecek öğretim üyesini hangi kriterlere göre belirleyeceği konusunda hiçbir hükme Yasa'da yer verilmemiştir. Bu çerçevede, görevlendirmeyi yapacak olan rektörlük makamının konunun muhatabı olan herhangi bir öğretim üyesini görevlendirilebileceği, bu durumun ise öğretim üyesi gönderecek üniversitelerin çalışmaları ve ilgili öğretim üyeleri bakımından belirsizlik oluşturacağı açıktır.

İtiraz konusu yasa kuralı, rektörlük makamına tanınan yetkinin hangi ölçütler çerçevesinde kullanılacağına ilişkin hiçbir hüküm içermemesi nedeniyle kişilere hukuki güvenlik sağlamayı hedefleyen hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmamakta ve üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesinin yasayla düzenlenmesini buyuran Anayasal kurala da aykırı düşmektedir.'

⁴⁵ <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03759-y>

⁴⁶ <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/yok-akademik-hareketlilik-projesi-basliyor.aspx>

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 28/4/2011 tarihli ve E.: 2009/56, K.: 2011/71 sayılı Kararı.

İlgili Anayasa Mahkemesi kararı bir yıl sonra yürürlüğe girmesine rağmen, Yüksek Öğretim Kanunu'nda var olan boşluğu giderici bir düzenleme yapılmamıştır. Yani ilgili yetkinin hangi kriterlere göre kullanılacağı bugüne kadar açık bırakılmıştır. Buna rağmen YÖK bu projeyi başlatarak *'20'si araştırma üniversitesi olmak üzere 43 üniversite rektörlüğünden Proje kapsamında yapılacak öğretim üyesi görevlendirmelerini, gönüllülük esasına öncelik verilmek suretiyle, üniversite yönetim kurulu kararı ve rektörün onayı ile bir yarı yıldan az, dört yarı yıldan fazla olmamak üzere kadroları kendi üniversitelerinde kalmak kaydıyla belirlemelerini'* istemiştir. Örneğin E-82444403-299-86199 sayılı yazı ile ODTÜ öğretim üyeleri arasından çeşitli anabilim dallarında görevli sekiz öğretim üyesinin Ağrı, Burdur, İzmir, Nevşehir, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Tunceli gibi şehirlerde görevlendirilmek üzere belirlenmesi istenmiştir. Bu belirlemenin kriterlerine dair sadece *'önceliğin gönüllülere verileceği'* hususu saptanmakta, onun dışında tercih hakkı Rektörlüklere bırakılmaktadır. Yani, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararının gerekçesini oluşturan keyfî şekilde öğretim üyelerinin çalışma mekanlarının değiştirilemeyeceği olgusu aynen uygulanmaktadır. Gönüllü aday çıkmaması halinde bu projenin *'istenmeyen'* öğretim üyelerinin adeta sürülmesi için bir fırsat yaratacaktır. Bu uygulamanın da kısa süre içinde Mahkeme konusu olması beklenebilir, zira akademisyenlerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmenin ötesinde YÖK sistemi içinde üniversitelerin kurumsal özerkliklerinin ihlali edilmesinin de çarpıcı bir örneğidir.

2. Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü Başkanı Ünal Zenginobuz'un Görevden Uzaklaştırılması

Yukarıda aktarılan Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşanan hukuksuzlukların bir diğer boyutu da ilgili kurumdaki öğretim üyelerinin gelişigüzel disiplin soruşturmalarına maruz bırakılması, üniversiteden uzaklaştırılması ve görevlerinden alınmasıdır. Örneğin af ile üniversiteye dönen bir öğrencinin zamanında sınava alınmamış olduğu iddiasıyla B.Ü. Ekonomi Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ünal Zenginobuz hakkında rektörlük tarafından 21 Ağustos 2022'de disiplin soruşturması açılmıştır. Bu nedenle kendisi üç ay süreyle görevden uzaklaştırılmış ve bu dönem zarfında üniversiteye girişi ve güz döneminde ders vermesi engellenmiştir.⁴⁸ Aradan geçen zaman içinde kendisi hakkında hiçbir hukuki dayanağı olmayan dört tane daha disiplin soruşturması açılmış ve görevden/üniversiteden uzaklaştırma süresi en son 21 Kasım'da üç ay süreyle uzatılmıştır.

3. Boğaziçi Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Tolga Sütü'nün Sözleşmesinin Yenilenmemesi

Yine Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşanan talihsiz bir olay, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü'nde çalışmakta olan Dr. Öğr. Üyesi Tolga Sütü'nün sözleşmesinin yenilenmeyerek üniversite ile ilişkisinin kesilmesidir. Tolga Sütü, İsveç Karolinska Enstitüsü'nde doktora öğrencisi olduğu sırada Lancet dergisinde yayınlanan, kendisinin 24 yazarlı makalede 21. isim

⁴⁸ <https://t24.com.tr/haber/bogazici-universitesi-ekonomi-bolum-baskani-unal-zenginobuz-gorevden-uzaklastirildi,1054384>; <https://t24.com.tr/haber/bogazici-universitesi-ekonomi-bolumu-baskani-universiteye-alinmadi,1054627>; <https://gazeteoksijen.com/turkiye/gorevden-uzaklastirilan-bogazicili-prof-dr-zenginobuz-absurt-bir-sorusturma-yla-karsi-karsiyayim-159939>

olarak yer aldığı bir çalışmanın etik ihlaller nedeniyle geri çekilmesi sonrası Karolinska Enstitüsü tarafından açılan bir soruşturmaya muhatap olmuştur. Bu soruşturma Haziran 2018’de tamamlanmış, Tolga Sütü ve doktora danışmanı Prof. Evren Alıcı ilgili makale hakkında hakemlerden gelen eleştirilere gerekli yanıtların verilip verilmediğini takip etmedikleri ve makalenin temelinde yatan proje hakkında daha fazla ayrıntı istemedikleri gerekçesiyle kabahatli (*blameworthy*) bulunmuş, ancak bilimsel usulsüzlük teşkil edecek bir hareketleri saptanmamıştır.⁴⁹ Nitekim Prof. Alıcı ve bu makalenin diğer yazarları bugüne kadar Karolinska Enstitüsü’nde ve başka bilimsel kurumlarda çalışmaya devam etmektedir.

İlgili soruşturma 2018’de tamamlandığında Sabancı Üniversitesi’nde çalışmakta olan Dr. Sütü ilgili makamları soruşturma sonuçları hakkında bilgilendirmiş, ancak iş ilişkisinin devamında bir sakınca görülmemiştir. Tolga Sütü daha sonra Sabancı Üniversitesi’nden ayrılıp Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümüne başvurduğunda, geri çekilen makale ve soruşturma süreci üniversite tarafından incelenmiş ve Dr. Sütü’nün söz konusu çalışmaya bir moleküler biyoloji doktora öğrencisi sıfatıyla katıldığı, dolayısıyla soruşturmaya konu olan klinik uygulama ve hasta seçimi ile ilgili doğrudan uzmanlığı ve yetkisinin olmadığı bir konumda bulunduğu kararına varılmıştır.⁵⁰ Sonuçta dönemin rektörü tarafından ataması yapılmış ve Eylül 2019 tarihinden itibaren de Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaya başlamıştır.

Dr. Sütü, üç yıl sonra Eylül 2022’de sözleşmesinin yenilenmesi için başvurusunu yapmış ve Bölüm’ün oybirliği ile uzatmanın onaylanmasına rağmen BÜ Rektörlüğü talebi reddetmiştir. Bu reddin gerekçesi olarak da çeşitli gazetelerde çıkan, gerçeği çarpıtan ve hatta yalan beyanda bulunan haberler gösterilmiştir.⁵¹ Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü’nün bu karara ve karara gerekçe olan iddialara yanıtı da Rektörlük tarafından dikkate alınmamıştır. Başarılı bir bilim insanını, sadece Boğaziçi Üniversitesi’nde yaşanan usulsüzlükleri protesto etmesi nedeniyle, gerçeğe aykırı haberleri bahane ederek üniversiteden uzaklaştırmak yönetim gücünün kötüye kullanılmasının hazin bir örneğidir. Nitekim bu konuda Dr. Sütü tarafından üniversite yönetimine dava açılmıştır.

⁴⁹ Ayrıntılı rapor için bkz. <https://retractionwatch.com/wp-content/uploads/2018/06/KI-decision.pdf>, s. 3 ve 22. Sayfa 22’de ifade edildiği üzere “*Projede Evren Alıcı ve Tolga Sütü laboratuvar çalışmaları (akış sitometrisi) yaptılar. Evren Alıcı, doktora öğrencisi olan Tolga Sütü’nün danışmanlığını yapmıştır. Çalışmalarının veri manipülasyonu içerecek bir şekilde yürütüldüğüne dair hiçbir emare yoktur. Her ikisi de birinci grup yazar arasındadır ve ikisinin de hakemlerin yorumlarına cevap verilmesi için adım atılmasını talep etmesi veya yazarlıktan geri çekilmesi gerekirdi. Proje hakkında daha fazla bilgi talep etmeleri ve makalede bildirilen ancak açıkça hatalı olan beş aylık durum bildirimine tepki vermeleri beklenirdi. Her ikisi de bu açıdan kabahatlidir, ancak bilimsel usulsüzlük teşkil edecek ölçüde değildir.*”

⁵⁰ <https://www.diken.com.tr/hedef-gosterilip-gorevden-alinan-bogazicili-akademisyene-bolumu-sahip-cikti/>; <https://t24.com.tr/haber/hedef-gosterildikten-sonra-gorevinden-alinan-dr-tolga-sutlu-bogazici-yonetiminin-aciklamasini-yalanladi-hicbir-sey-saklamadim-hatam-yok,1068761>.

⁵¹ <https://www.aksam.com.tr/guncel/macchiarini-skandalinin-ucu-bogazici-universitesine-uzandi/haber-1287978>; <https://www.yenisafak.com/gundem/tip-skandali-eylemciye-uzandi-3839664>; <https://www.yenisafak.com/gundem/bogazici-universitesinden-tolga-sutlu-aciklamasi-calismalarini-parlatmak-icin-hastalarin-olumunu-gizledi-3866915>.

4. Mecliste Grubu Bulunan Bir Partinin Danışma Kurulu'na Seçilen Şebnem Oğuz'un İstifaya Zorlanması

HDP'nin 5. olağan büyük kongresi'nde partinin Danışma Kuruluna seçilen 43 isimden biri olan Prof. Dr. Şebnem Oğuz bu seçim sonrasında, kendi ifadesi ile, Başkent Üniversitesi Rektörlüğü tarafından istifa etmeye zorlanmıştır.⁵²

5. Türk Tabipler Birliği Başkanı'nın İfadeleri Nedeniyle Yürütülen Terör Örgütü Propagandası Soruşturması

Anayasa Mahkemesi, Barış İçin Akademisyenler ile ilgili 2021'de vermiş olduğu kararında⁵³ anayasal bir hak olarak korunan ifade özgürlüğü ile terör örgütü propagandası arasındaki farkı açıkça saptamıştır.⁵⁴ Buna göre:

'127 / b) Bir düşünce açıklamasının terörün veya terör örgütünün propagandası olduğu iddia edildiğinde değerlendirilecek en önemli unsur ifadelerin şiddete yol açma potansiyelinin bulunup bulunmadığıdır. Somut olayın koşullarında başvuruya konu bildirinin internette yayımlanmasının devlet ve toplum hayatında olumsuz sonuçlar doğurduğu, devletin terörle mücadele faaliyetleri üzerinde kayda değer bir etkisi olduğu gösterilememiştir.

(...)

128. Açıklanan bir düşüncenin salt ağır olması, yetkilileri sert biçimde eleştirmesi, keskin bir dil kullanılarak ifade edilmesi ve hatta tek taraflı, çelişkili ve sübjektif olması şiddete tahrik ettiği, topluma, devlete ve demokratik siyasal düzene yönelik olarak bir tehlike ortaya çıkarttığı ve buna bağlı olarak kişileri kanunlara aykırı eylemler yapmaya teşvik ettiği anlamına gelmez.

129. En geniş siyasi özne olan devlete yönelik eleştirinin sınırlarının bireylere yöneltilen eleştirilere göre çok daha geniş olduğunda bir tereddüt olamaz.'

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi ve Türk Tabipler Birliği başkanı Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı bir medya kanalında kullandığı ifadeler nedeniyle terör örgütü propagandası yapmakla suçlanmış ve tutuklanmıştır. TTB başkanının ifadelerine konu olan görüntülerin nerede çekildiği ile ilgili bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak kendisinin yurtdışından dönüp ifade vermek istediğini beyan etmesine rağmen peşinen suçlu ve kaçma şüphesi olan bir kişiymiş gibi sabah erken saatlerde evi basılarak gözaltına alınması, baskın görüntülerinin haberlerde yayınlanması ve hızla tutuklanması yukarıda aktarılan Anayasa Mahkemesi içtihatları çerçevesinde kabul edilebilecek uygulamalar değildir. Kuşkusuz, Prof. Korur Fincancı'nın ifade özgürlüğünü savunmak, ifadelerine katılmak anlamına gelmemektedir.

⁵² [Başkent Üniversitesi, HDP Danışma Kurulu'na seçilen Prof. Dr. Oğuz'u istifaya zorladı \(gazeteduvar.com.tr\)](http://gazeteduvar.com.tr)

⁵³ AYM, Zübeyde Füsün Üstel ve diğerleri, No: 2018/17635, Karar Tarihi 26.7.2019, RG 19.9.2019, sy. 30893.

⁵⁴ Ayrıca bkz. Bilim Akademisi'nin İfade ve Bilim Özgürlüğü Konusunda Şubat 2018 Açıklaması.

Diğer yandan 23.1.1953’de 6023 sayılı kanun ile kurulan Türk Tabipleri Birliği’nin diğer kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları gibi Anayasa m. 135’in güvencesi altında olduğu açıktır. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları sivil toplumun, dolayısıyla da demokrasinin önemli birleşenlerindedir. Yapılan kişisel bir beyanın TBB ve başka bilimsel ve teknik uzmanlık temelli meslek örgütlerine karşı kullanılması kabul edilemez. Pandemi süresince halkı bilimsel temelli bulgular ışığında bilgilendirmek ve sağlık çalışanlarının haklarını gündemde tutmak gibi önemli işlevleri yerine getiren ve bünyesinde birçok bilim insanı barındıran TTB’nin yıpratılması, organlarının görevden alınması ve yenilerinin TTB’nin yapacağı bir seçimle belirlenmesinin engellenmesinin tartışılması dahi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının anayasal güvenceleri açısından son derece sakıncalıdır.

E. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Bu yıl da akademisyenlerin, gerek meslektaşlarına, gerek öğrencilere, gerekse üçüncü kişilere yönelik cinsel taciz ve tehdit haberlerinde soruşturma ve yargılamalar nedeniyle yer aldığı görülmektedir.⁵⁵ Ancak üniversite yönetimlerinin kararlı şekilde adım attığı ve ilgili şahıslar hakkındaki ciddi iddiaları etkili biçimde soruşturduğu konusunda yoğun şüpheler olduğu gibi⁵⁶ tutarlı ve istikrarlı bir mahkeme içtihadının da oluşmadığı dikkati çekmektedir.⁵⁷ Diğer yandan öğrenci yurtlarında yaşanan taciz ve baskı uygulamalarının da gereği gibi üzerine gidilmemekte, aksine, bunu protesto eden öğrenciler hakkında soruşturma açılmaktadır.⁵⁸ LGBTİ+ öğrencilere karşı uygulanan baskılar artmaktadır.⁵⁹ Bu durum, özellikle LGBTİ+ kimliğe sahip kamu çalışanlarının karşılaştıkları ağır bir ayrımcılık tablosuyla paraleldir. Nitekim, yapılan bir araştırmaya göre, örnekleme yer alan kamu çalışanı LGBTİ+’ların yüzde 95’i görev yaptıkları kurumda cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve cinsiyet özellikleri konusunda tamamen açık davranmamaktadır.⁶⁰

⁵⁵ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/universitede-skandal-profesor-akademisyeni-taciz-etti-serbest-birakildi-2007284>; <https://www.diken.com.tr/egitim-senden-kadin-akademisyenin-odasini-basip-tehdit-eden-prof-bulent-arinin-serbest-birakilmasina-tepki/>; <https://www.birgun.net/haber/kirikkale-universitesi-nde-taciz-iddiasi-savcilik-sorusturma-baslatti-373225>.

⁵⁶ <https://t24.com.tr/haber/necmettin-erbakan-universitesi-rektoru-taciz-tehdit-ve-santajla-suclanan-profesore-idari-sorusturma-baslatmadi-denilerek-yok-e-sikayet-edildi,1038279>; <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cinsel-saldiridan-hapis-cezasi-almisti-iranli-akademisyen-icin-universite-sorusturma-baslatti-42030262>

⁵⁷ <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/252620-sayin-meclis-baskani-mustafa-sentop-un-dikkatine>; <https://www.memurlar.net/haber/996661/danistay-hocanin-ogrencisine-attigi-mesajlar-cinsel-taciz-degil.html>; <https://www.adalet.gen.tr/danistay-8-daire-esas-no-2016-14219-karar-no-2021-2976.html>; <https://www.sondakika.com/haber/haber-hocasi-tarafindan-taciz-edilen-ogrenci-basvurdugu-14383970/>;

⁵⁸ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/anadolu-universitesi-kiz-ogrenci-yurdundaki-tacizi-protesto-eden-ogrenciye-disiplin-sorusturmasi-acti-1939021>; ayrıca bkz. <https://aposto.com/i/odak-yuksek-ogrenim-dosyasi>
⁵⁹ <https://www.unikuir.org/haberler/turkiye-39-nin-dort-bir-yanindaki-universiteli-lgbti-topluluklarindan-bulgbtia-39-ya-ortak-destek-22-05-2022>.

⁶⁰ Sadece Üniversite çalışanlarına özgü olmayan bu araştırma için bkz. MARY LOU O’NEIL/REYDA ERGÜN/SELMA DEĞİRMENCİ/KIVILCIM TURANLI/DOĞANCAN ERKENGEL, Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu, 2021 Yılı Araştırması, Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) ve Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, s. 6: ‘Görüldüğü kadarıyla, LGBTİ+’lara yönelik ayrımcılık ve nefret söyleminin yeniden üretilmesine neden olan koşullar kamuda özel sektöre nazaran çok daha ağır bir tablo oluşturmaktadır.’ Ayrıca bkz. MARY LOU O’NEIL/REYDA ERGÜN/SELMA DEĞİRMENCİ/KIVILCIM TURANLI/DOĞANCAN ERKENGEL,

2021 verilerine göre Türkiye'nin hem kadın akademisyen (%45) oranı hem de kadın profesör oranı (%32.5) AB ortalamasının (kadın öğretim üyesi %41.3 ve kadın profesör %20.8) üstündedir.⁶¹ YÖK'ün istatistiklerine göre (2021), Türkiye'de 10 bin 11 kadın profesör bulunmaktadır. Türkiye, Avrupa Araştırma Alanında (ERA) kadın temsiline iyi performans göstermesine rağmen akademi lider konumlar ve özellikle rektörlük makamında kadın sayısının azlığı oldukça çarpıcıdır. YÖK 2021'deki açıklamalarına göre 203 üniversitede 17 kadın rektör; 2022'deki açıklamalara göre ise üniversitelerde %9.5 oranında kadın rektör görev yapmaktadır.⁶² Aynı açıklamalarda, 2021 bakımından 203 üniversitede 377 kadın dekan olduğu görülmektedir. Üniversitelerin karar alıcı organları olan senatolar ve yönetim kurulları ile YÖK ve Üniversiteler Arası Kurul komiteleri bakımından güvenilir ve şeffaf nitelikte cinsiyete göre ayrılmış veriye ulaşamamıştır.

Diğer yandan, Türkiye genelinde 2022 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planlarını hazırlayan veya mevcut planlarını gözden geçiren üniversite sayısının arttığı ve çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir (örneğin; Bitlis Eren Üniversitesi; Pamukkale Üniversitesi. Atatürk Üniversitesi, Koç Üniversitesi).⁶³ Üniversiteler düzeyindeki bu gelişmeler, Türkiye'nin kadın akademisyen potansiyelinin daha etkin kullanılması ve cinsiyetçi önyargılardan arınmış üniversite kültürünü sağlamada yapısal öneme sahiptir. Bununla birlikte, Türkiye'nin yüksek öğretimde toplumsal cinsiyet eşitliği için ulusal düzeyde nicel ve nitel hedefler koyan sistematik, planlı ve açık bir stratejiye sahip olmaması ciddi ve sorgulanması gereken bir eksikliklerdir.

F. Sonuç

Bu yılki raporumuzda da ne yazık ki Türkiye'de akademik özgürlükler alanında geriye gidişin, akademik düzeysizleşmenin, yozlaşmanın yine arttığını tespit etmek durumunda kalıyoruz. Yıllardır devam eden bu eğilimin acilen geriye döndürülmesi büyük önem taşımaktadır. Giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi, üniversitelerin durumu bir ülkede demokrasinin düzeyini tespit etmek için bir göstergedir. 2020'de revize edilen Magna Charta Universitatum bildirgesinde ifade edildiği gibi:

'Entelektüel ve manevi özerklik, üniversitelerin ayırt edici özelliğidir ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için bir önkoşuldur. Bu bağımsızlık, hükümetler ve toplumun geneli tarafından tanınmalı ve güvence altına alınmalı, kurumların kendisi tarafından da güçlü bir şekilde savunulmalıdır.

Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu 2021 Yılı Araştırması.

⁶¹ <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/turk-universitelerindeki-kadin-profesor-orani-avrupa-ortalamasini-gecti.aspx>

⁶² <https://t24.com.tr/haber/bakan-yanik-200-universitenin-19-unda-kadin-rektor-var-cam-tavani-burada-da-goruyoruz,1044407>; <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/turk-universitelerindeki-kadin-profesor-orani-avrupa-ortalamasini-gecti.aspx>.

⁶³ https://www.beu.edu.tr/Dosyalar/BEUAnaMenu/Raporlar/CEP_senato.pdf; <https://www.pau.edu.tr/pau/tr/kurumsal/pau-cinsiyet-esitligi-plani>; <https://birimler.atauni.edu.tr/toplumsal-cinsiyet-esitligi-3/>; https://ku-people.s3.eu-west-1.amazonaws.com/cdn/files/mailling/KU/KUGEP_2022-25.pdf.

Üniversitelerin potansiyellerini hayata geçirebilmeleri için üniversitelerle sivil toplum arasında güvenilir bir toplumsal sözleşme bulunmalıdır; bu kapsamda, akademik çalışmalarda mümkün olan en yüksek kalitenin aranması desteklemeli, kurumsal özerkliğe mutlak saygı gösterilmelidir.

Bilgi üretmek ve yaymak için çalışan üniversiteler, dogmaları ve yerleşik öğretileri sorgular, tüm öğrenci ve öğretim üyelerini eleştirel düşünmeye teşvik eder. Akademik özgürlük sayesinde nefes alabilir, açık incelemeler ve diyalogla beslenirler.'

Türkiye'de üniversitelere nefes aldırarak yeni düzenlemelerin acilen yapılması için gerekli bilgi birikimi ve ön hazırlıklar mevcuttur.⁶⁴ Bilim Akademisi de bu yönde yapılacak her türlü çalışmanın içinde olmaya hazır olduğunu sık sık ifade etmiştir. Üniversitelerin her kaybının sadece bilimin değil o ülkenin de kaybı olduğunu unutulmamasını diliyoruz.

Kamuoyunun bilgisine saygıyla sunulur.

Bilim Akademisi Yönetim Kurulu üyeleri

Canan Atılğan (Başkan), A. Aydın Alatan, Yeşim M. Atamer, Durmuş Ali Demir, Orhan Yenigün, Kamil Yılmaz

⁶⁴ Örn. bkz. 30 Haziran - 1 Temmuz 2022 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen, Türkiye Yükseköğretim Alanının Yeniden Yapılandırılması Çalıştayının 9 Aralık 2022'de yayınlanan Sonuç Raporu: https://univ-forum.org/images/pdf/Calistay_Sonuc_Raporu_Dijital.pdf.